

Alþingi
Erindi nr. P 130/1420
komudagur 17.3.2004

Nefndasvið Alþingis
Umhverfisnefnd
Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

17. mars 2004

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um verndun Mývatns og Laxár (564. mál, heildarlög)

Vísað er til bréfs dags. 2. mars 2004 þar sem óskað er umsagnar undirritaðs um frumvarp til laga um verndun Mývatns og Laxár.

Athugasemdir undirritaðs:

Sögu núgildandi laga nr. 36/1974 um vernd Mývatns og Laxár er óþarft að rekja, en löggin voru sett sem málamiðlun og sáttargjörð í einu umfangsmesta deilumáli Íslandssögunnar um náttúruvernd, hinni svonefndu Laxárdeilu. Lykilatriði í þessari málamiðlun var að festa það í lögum að ekki yrði breytt vatnsyfirborði Laxár og Mývatns framár. Önnur ákvæði sem rötuðu í löggin má segja að hafi verið hliðarverkun.

Tilkoma sáttargjörðarinnar frá 1974 um verndun Mývatns og Laxár var mikið gæfuskef, enda blandast fáum hugur um það nú á dögum breyttra viðhorfa að óbætanlegur missir hefði verið að leggja Laxárdal undir uppistöðulón. Löggin eru hins vegar ekki óumdeild. Það atriði sem fólk greinir helst á um er að sú vernd sem kveðið er á um í lögnum nær ekki eingöngu til vatnasviðs Laxár og Mývatns heldur alls Skútustaðahrepps í heild. Um þetta atriði, þ.e. gildissvæði laga um vernd Mývatns og Laxár, hefur verið stigvaxandi óeining í héraðinu sem án efa á stóran þátt í þeirri sundurleitni sem verið hefur um ýmis mál tengd nýtingu auðlinda í Þingeyjarsýslum, þ.á.m. á Laxár- og Mývatnssvæðinu og í tengslum við þjóðgarðinn við Jökulsárgljúfur.

Þegar umhverfisráðherra, Siv Friðleifsdóttir, skipaði nefnd til að endurskoða löggin um vernd Mývatns og Laxár fyrir fáum misserum má segja að orðið hafi ákveðin vatnaskil í samfélagslegri umræðu í héraðinu um þessi mál. Verður ekki annað séð en að frumvarpstíllaga nefndarinnar sem hér er til umræðu, þ.e. utan bráðabirgðaákvæðis sem ráðherra bætti við einhliða eftir á, hafi fallið í góðan jarðveg. Það er álit undirritaðs að með niðurstöðu nefndarinnar, þ.e. frumvarpstíllagu hennar, hafi skapast forsendur til að ná einingu um verndarsvæðið við Mývatn og Laxá. Heimamenn, þ.e. landeigendur, veiðifélög og sveitarfélög, reyndust í meginatriðum sáttir við lykilgreinar frumvarpstíllögunnar, og má sjá þá afstöðu skýrt í umsögnum aðila.

Í lok árs 2003 ákvað umhverfisráðherra einhliða að gerbreyta frumvarpinu sem endurskoðunarnefnd ráðherrans hafði lagt fram með því að bæta bráðabirgðaákvæði inn í lagatextann, svo kölluðu bráðabirgðaákvæði III. Ákvæðið gengur gegn markmiðum frumvarpsins, þ.e. greinum nr. 1, 3 og 4, sem er kjarninn í sáttargjörðinni sem gerð var við lok Laxárdeilu og þeim ákvæðum öðrum sem lög um vernd Mývatns og Laxár hafa frá upphafi fyrst og fremst snúist um. Bráðabirgðaákvæði III kippir þannig stoðunum undan efni þessara greina og gerir þær í raun marklausar.

Kynning umhverfisráðherra á bráðabirgðaákvæði sínu hefur vakið upp mikil viðbrögð í Þingeyjarsýslum undanfamar vikur og mánuði. Eins og olía á eld hefur þessi viðbót kveikt upp á ný ósætti í héraði um Laxár- og Mývatnssvæðið, en eins og áður greinir frá höfðu skapast í fyrsta sinn um árabíl forsendur til sáttar um vermdarsvæðið við Laxá og Mývatn með fyrrgreindri frumvarpstíllögu nefndar ráðherra. Ekki er þörf á því að rekja þetta nánar, en rétt að benda á ályktanir Landeigendafélags Laxár og Mývatns þar sem afgerandi meirihluti félagsmanna lagðist gegn bráðabirgðaákvæðinu.

Í ljósi ofangreindra aðstæðna telur undirritaður fullljóst að ómögulegt er að ná sátt meðal heimamanna í Þingeyjarsýslu um málefni Laxár og Mývatns nema bráðabirgðaákvæðið umdeilda verði fellt út án skilyrða. Mikilvægt er hins vegar að hafa það hugfast að í ályktunum og umsögnum hefur Landeigendafélag Laxár og Mývatns aldrei beint spjótum sínum að öðru en bráðabirgðaákvæði III. Landeigendafélagið hefur þegar gefið umsögn sína um frumvarpið eins og það stóð án bráðabirgðaákvæðisins og hafði í þeirri umsögn ekkert við það að athuga.

Undirritaður telur það vera forsendu sáttar í héraðinu að frumvarpið sjálft verði lagt fram og gert að lögum á yfirstandandi þingi en bráðabirgðaákvæði III fellt út án skilyrða.

Undirritaður hefur áður tjáð sig um málefni Laxárvirkjunar opinberlega, m.a. gert ítarlega athugasemd við drög að tillögu að matsáætlun Landsvirkjunar sumarið 2003. Þessi athugasemd fylgir hér með í fylgiskjali til upplýsingar, en þar er að finna rökstudda afstöðu undirritaðs til fyrirhugaðrar hækkunar stíflu Laxárvirkjunar.

Virðingarfyllt,

Halldór Valdimarsson

Fylgiskjal:

Athugasemd Halldórs Valdimarssonar við drög Landsvirkjunar að tillögu að matsáætlun stækkunar Laxárvirkjunar. Send Landsvirkjun í júlí 2003.

Landsvirkjun
Laxárstöðvar – hækkun stíflu og myndun inntakslóns
Háaleitisbraut 68
103 Reykjavík

1. júlí 2003

Efni: Athugasemdir vegna draga að tillögu að matsáætlun hækkunar Laxárstíflu

Visað er til auglýsingar þar sem óskað er eftir athugasemdum við drög að tillögu að matsáætlun vegna ofangreindrar framkvæmdar. Undirritaður gerir eftirfarandi athugasemdir við tillöguna. Vakin er athygli á því að vísitandi er lögð áhersla á að koma mikilvægum sjónarmiðum varðandi fyrirhugaða framkvæmd til skila strax á upphafsstigum matsferlisins. Athugasemdirnar eiga því ekki eingöngu við fyrirhugaða rannsóknar- og matsáætlun framkvæmdaraðila heldur einnig umhverfisáhrif framkvæmdarinnar að því leyti sem þau liggja fyrir og lagalega stöðu á framkvæmdasvæðinu.

ALMENNAR ATHUGASEMDIR:

---

1. Lög nr. 36/1974 um vernd Mývatns og Laxár.

Í gildi eru lög nr. 36/1974 um vernd Mývatns og Laxár. Lög þessi eru tilkomin sem niðurstaða einnig mestu og þekktustu deilu um náttúruvernd og -nýtingu sem fram hefur farið á Íslandi. Laxárdeilan vakti landsathygli og raunar gætti áhrifa hennar út fyrir landsteinana þar sem fregnir vorn sagðar af atburðunum í fjölmiðlum Evrópuþjóða. Í fræðilegri umræðu hefur Laxárdeilan einnig verið talin á alþjóðavísu ein af birtingarmyndum breyttra viðhorfa til nýtingar náttúru og umhverfis sem upp voru að vakna undir lok 7. áratugarins og fram á þann 8. Lög um vernd Mývatns og Laxár voru sett sem samkomulag í deilu um virkjun Laxár og það varð í raun hliðarverkun að Mývatn, ásamt öllum Skútustaðahrepp, var látið falla undir lögin einnig. Samkvæmt lögnum eru á vatnasviði Laxár "...Breytingar á hæð vatnsborðs stöðuvatna og rennsli straumvatna [...] óheimilar nema til verndunar og ræktunar þeirra, enda komi til sérstakt leyfi [Umhverfisstofnunar]."¹ Ljóst er, og enginn vafi á, að framkvæmdaraðilinn Landsvirkjun hefur ekki það hlutverk að "vernda eða rækta" stöðuvötn eða straumvötn. Það sýnist augljóst að markmið fyrirhugaðrar framkvæmdar er ekki að vernda eða rækta vatnasvið Laxár, heldur skv. drögum að tillögu að matsáætlun að bæta rekstrarlega afkomu með því að "stemma stigu" við rekstrarlegum vandamálum.

Í ljósi þessa verður ekki séð að nokkur leið sé til þess að fara í fyrirhugaða framkvæmd í núverandi lagaumhverfi.

---

2. Frumvarp að nýjum lögum um vernd Laxár og Mývatns

Á síðastu misserum hefur staðið yfir vinna við gerð frumvarps að nýjum lögum um vernd Laxár og Mývatns. Sett var saman nefnd sem skilaði tillögu að frumvarpi til umhverfisráðherra árið 2002.² Í frumvarpstíllögu nefndarinnar, sem m.a. var skipuð

---

¹ Lög nr. 36/1974 um vernd Mývatns og Laxár.

² 128. löggjafarþing 2002–2003. Þskj. 1032 — 637. mál.

sveitarstjórnarfólki og hagsmunaaðilum úr héraðinu, er lagt upp með efnislega óbreytt lög hvað varðar framtíðarverndun vatnasviðs Laxár. Við þessa vinnu að endurskoðun laga um vernd Laxár og Mývatns hefur því ekkert komið fram sem bendir til þess að vilji sé til þess að rjúfa samkomulagið sem gert var með setningu laganna árið 1974 í lok Laxárdeilunnar.

Ekki verður séð að nokkrar vísbendingar séu í tillögu endurskoðunarnefndar að frumvarpi nýrra laga um vernd Mývatns og Laxár þess efnis að lagaumhverfi muni breytast svo hægt verði að fara í fyrirhugaða framkvæmd.

3. Alþjóðleg verndun svæðisins (RAMSAR)

Framkvæmdasvæðið, Laxár- og Mývatnssvæðið, er eitt af þremur svæðum sem íslensk stjórnvöld hafa tilnefnt sem RAMSAR-svæði skv. alþjóðlegri samþykkt. RAMSAR-samþykktin er alþjóðleg samþykkt frá árinu 1971 um verndun votlendis sem hefur alþjóðlegt gildi, einkum fyrir fuglalíf³. Markmið hennar er að vernda votlendissvæði heimsins, sérstaklega sem lífsvæði fyrir fugla. Aðildarlöndum Ramsar-samþykktarinnar ber að tilnefna alþjóðlega mikilvæg votlendissvæði, friðlýsa þau og sjá um að þau njóti fullnægjandi verndar. Á síðustu misserum hefur Landsvirkjun komið fram með aðra tillögu um framkvæmd sem er á RAMSAR-friðuðu svæði, þ.e. Norðlingaölduveitu við Þjórsárver. Í því máli komu fram þau sjónarmið að réttlætun væri að nýta auðlindir á hinu RAMSAR-verndaða svæði þar sem röskun væri einungis að hluta til inni á hinu friðlýsta svæði í Þjórsárverum, og einnig þar sem um væri að ræða tiltölulega mikilvæga framkvæmd í ljósi aukinnar orkuöflunar/-nýtingar sem af henni hlytist. Við Laxá er staðan ennþá ótvíræðari hvað varðar RAMSAR-sáttmálann en við Þjórsárver. Allt áhrifasvæði framkvæmdarinnar, stækkunar Laxárvirkjunar, er ótvírætt og án vafa RAMSAR-verndað skv. tilnefningu íslenskra stjórnvalda. Einnig eru uppi aðrar aðstæður hvað varðar umfang og ávinning framkvæmdarinnar þar sem markmiðið er ekkert annað en bætt rekstrarleg afkoma lítillar virkjunar (29,5 MW!)

Í ljósi þessa verður að teljast afar ólíklegt að leyfi Umhverfisstofnunar og raunar stjórnvalda fái til þess að brjóta svo augljóslega gegn meginmarkmiði RAMSAR-samþykktarinnar. Með stækkuninni yrði brotið gegn RAMSAR-samþykktinni fyrir ávinning sem verður að teljast broslega lítill, þ.e. bætt rekstrarlega afkomu einnar lítillar virkjunar, sem aldrei verður stækkuð frekar.⁴

4. Verndun jarðmyndana skv. náttúruverndarlögum

Í lögum nr. 44/1999 um náttúruvernd segir eftirfarandi í 37 gr. (leturbr. undirritaðs):

„Eftirtaldar [jarðmyndanir og vistkerfi] njóta sérstakrar verndar og skal forðast röskun þeirra eins og kostur er:

a. eldvörp, gervigigar og eldhraun,

[...]

d. fossar, hverir og aðrar heitar uppsprettur, svo og hriður og hriðurbreiður, 100 m² að stærð eða stærri“.

Framkvæmdasvæðið sem fer undir vatn er að mestu þakið Laxárhrauni yngra, sem er um 2000 ára gamalt eldhraun, og nýtur því sérstakrar verndunar skv. lögum um náttúruvernd. Auk þess að hafa áhrif á eldhraun sem forðast skal að raska skv. lögum eru heitar uppsprettur

³ Convention on Wetlands of International Importance, Especially as Waterfowl Habitat, aðild 2. desember 1977, öðlaðist gildi 2. apríl 1978, C 1/1978.

<http://brunnur.stjr.is/interpro/utanr/utanrad.nsf/pages/samningar>

⁴ Ath. ekki hefur einu sinni verið sýnt fram á að Laxárvirkjun sé rekin með halla við núverandi aðstæður! Upplýsingar skortir um þann þátt.

á framkvæmdasvæðinu, en skv. ofangreindu ákvæði laga um náttúruvernd njóta þær sérstakrar verudunar og bera að forðast að raska þeim eins og kostur er.

Ljóst má vera að auk þeirrar óvenjulega sterku lögverndunar sem framkvæmdasvæðið nýtur skv. innlendum sérlægum og alþjóðlegri samþykkt. njóta jarðmyndanir innan þess einnig sérstakrar skv. lögum nr. 44/1999 um náttúruvernd.

---

5. Rof á tímamótasamkomulagi?

Starfsemi Landsvirkjunar vekur gjarnan upp andstæð viðhorf, enda mætast eðli málsins samkvæmt afar ólíkir hagsmunir þegar teknar eru ákvarðanir um nýtingu náttúrunnar. Í öllum tilfellum þarf þannig að leita sáttar og gera samninga í stórum eða smáum málum, við einstaklinga, hópa, fyrirtæki og aðra sem kunna að verða fyrir áhrifum eða vera andstæðrar skoðunar. Það er því auðvitað lykilatriði fyrir Landsvirkjun, sem er orkufyrirtæki í almannæigu, að unnið sé að því að ná sátt við viðsemjendur. Hitt er hins vegar ekki síður mikilvægt að staðið sé við gerða samninga. Þannig verði komist að ákveðinni niðurstöðu sem staðið verði við og byggt á til ókominnar framtíðar. Fari að sjást merki þess að fyrirtæki eða stofnun standi ekki við gerða sáttmála eða virði ekki samkomulag sem gert hefur verið hverfur óhjákvæmilega trúverðugleikinn til framtíðar og þá einnig í öðrum og ótengdum málum. Fyrir liggur sú staðreynd sem ekki verður véfengd, að niðurstaða hinnar alþekktu og umræddu Laxárdeilu var samkomulag milli Landsvirkjunar annars vegar og þeirra fjölmörgu sem andsnúnir voru stækkun Laxárvirkjunar hins vegar. Þetta samkomulag fól í sér það að andstæðingar virkjunar gáfu eftir kröfu sína um það að Laxárvirkjun yrði ekki stækkuð frekar og Landsvirkjun gaf eftir hugmyndir sínar um Gljúfurversvirkjun. Niðurstaða beggja aðila varð sú að koma sér saman um byggingu Laxárvirkjunar III en setja jafnframt sérstök lög, sem tækju algerlega fyrir alla frekari breytingar á farvegi og rennsli Laxár.

Ekki verður annað séð en að framkomin tillaga að stækkun Laxárvirkjunar brjóti tímamótasamkomulag um verndun vatnasviðs Laxár frá frekari virkjunarmannvirkjum sem lög nr. 36/1974 eru. Með því hverfur trúverðugleiki Landsvirkjunar í samningum og sáttargerðum í framtíð.

---

6. Óðryggi í orkuafhendingu innan héraðs?

Í drögum að tillögu að matsáætlun kemur eftirfarandi fram:

„Ef saman færi bilun þeirrar línu [lína frá Laxárvirkjun til Akureyrar], sem stundum gerist, og truflanir á raforkuframleiðslu í Laxá, þá gætu Húsavík og nágrennabyggðir búið við orkuskort í lengri tíma.“⁵

„Samfélagsleg áhrif yrðu hins vegar meiri ef ekkert verður af framkvæmdum og grundvöllur virkjunarinnar í núverandi mynd brestur.“⁶

Ekki er annað að sjá en að Landsvirkjun láti hér að því liggja að ef ekki verði fyrirhuguð stækkun Laxárvirkjunar leyfð muni orkuafhending til „Húsavíkur og nágrennabyggða“ ekki verða tryggð í framtíð. Að líkindum á þessi vanhugsaða framsetning að höfða til sveitarstjórnarmanna héraðsins, og raunar rafmagnsnotenda allra Norðaustanlands, sem velja eiga á milli þess að sætta sig við tillögu Landsvirkjunar eða búa við ótryggt rafmagn til framtíðar. Að sjálfsögðu eru ýmsar leiðir mögulegar til breytinga á tilhögun tengingar við landsnetið til að tryggja öruggari afhendingu orku. Í þessu sambandi er ástæða til að benda á

---

⁵ Drög að tillögu að matsáætlun kafli 1.1, bls. 3.

⁶ Drög að tillögu að matsáætlun kafli 4.3.3, bls. 19.

að Norðurland eystra er ríkt af orkuauðlindum og hefur m.a. skaffað öðrum héruðum raforku til neyslu og iðnaðar til áratuga.

Það verður að teljast með öllu óásættanlegt að framkvæmdaraðili setji framkvæmdatillögur sínar fram með þeim hætti að heilu héraði eða sveit sé hótað því berum orðum að orka verði ekki afhent með öruggum hætti nema framkvæmdin verði að veruleika í þeirri mynd sem hún er kynnt. Frá þessari framsetningu verður að falla í tillögu að matsáætlun og matsskýrslu ef af henni verður.

---

7. Sérstaða Laxár í heild og umhverfis/lífrikis árinna

Í og umhverfis Laxá er að finna eittvert auðugasta lífríki í straumvatni á Íslandi, og raunar á heimsvísu. Á Laxá er gífurlegt fuglalíf allan ársins hring og er áin, ásamt Mývatni, t.d. meðal þeirra vatna heimsins sem þéttsetnust eru fuglum. Á svæðinu eru varpstöðvar fölmargra fugla sem sjaldgæfar eru annars staðar á landinu. Laxá er lindá, algróm ofan í bakka og í henni er afar auðugt smádyra-, gróður- og fiskalíf. Auk þess rennur Laxá á stórum hluta leiðar sinnar, þ.á.m. á framkvæmdasvæðinu, á eldhrauni, Laxárhrauni yngra, sem skapar einstaka og sérstæða ásynd landslags.

Fyrirhuguð framkvæmd er á svæði sem afar mikla sérstöðu hefur í náttúrufarslegu tilliti, hvort sem litið er til íslenskrar náttúru eða hort til annarra landa. Að stefna að aukinni mannvirkjagerð og virkjunarframkvæmdum, til þess eins að auka arðsemi gamallar og lítillar vatnsaflsvirkjunar, verður að teljast fullkomin tímaskekkja.

---

8. Umfang og ávinningur framkvæmdar

Það er afar brýnt þegar teknar eru ákvarðanir um röskun verðmætra svæða eins og Laxáarsvæðisins að hyggja að þeim ávinningi sem í húfi er og því sem framkvæmdin á að skila. Þannig hefur framkvæmdaraðili, Landsvirkjun, í gegnum tíðina lagt mikila áherslu á þann mikla ávinning sem gjarnan er í húfi með umdeildum virkjunarframkvæmdum. T.d. má nefna að við mat á umhverfisáhrifum Kárahnjúkavirkjunar og Norðlingaölduveitu voru málin rekin með þeim hætti að rask á vernduðum og verðmætum svæðum í náttúrufarslegu tilliti væri réttlætanlegt í ljósi þess mikla ávinnings sem í húfi væri, þ.e. samfélagslegri uppbyggingu í tengslum við umfangsmikla nýja orkuöflun. Í tilviki stækkunar Laxárvirkjunar er ljóst að ávinningurinn er afar lítill og í raun algerlega hverfandi í samanburði við aðrar framkvæmdir eða framkvæmdatillögur, þ.e. um er að ræða framkvæmd sem hefur það eitt markmið að bæta rekstrarlega afkomu tæplega 30 MW vatnsaflsvirkjunar! Það hangir ekkert álver á spýtunni, enginn samfélagslegur ávinningur á héraðs- eða landsvísu, eða eins og segir í drögum að tillögu að matsáætlun: „...fyrir utan þau störf sem skapast á meðan á framkvæmdum stendur verða samfélagsleg áhrif hverfandi.“⁷

Ljóst má vera að fyrirhuguð framkvæmd hefur mikil umhverfisáhrif í för með sér á svæði sem nýtur hámarks lögverndunar allra svæða á Íslandi. En ávinningurinn mælist ekki á sama kvarða og umhverfisáhrifin. Það er ljóst að þótt ávinningurinn hafi ekki verið rökstuddur að neinu leyti með tölulegum hætti að hálfu Landsvirkjunar getur hann vart talist annað en hverfandi í samanburði við aðrar framkvæmdir á öðrum sambærilegum svæðum hvað varðar umhverfisáhrif, lögverndun og/eða sérstöðu.

---

⁷ Drög að tillögu að matsáætlun kafli 4.3, bls. 18.

ATHUGASEMDIR VIÐ MATS- OG RANNSÓKNARÁÆTLUN:

9. Lífríki Laxár ofan stíflu

Í drögum að tillögu að matsáætlun kemur fram að fyrirhugaðar rannsóknir á áhrifum framkvæmdar á lífríki Laxár beinist aðallega að Laxá í Aðaldal og áhrifum þar. Ástæða er til að benda á að þrátt fyrir ótvírætt náttúrufarslegt gildi Laxár allrar frá vatni til ósa hefur áin sérstöðu ofan virkjunar að því leyti að þar lifir ekki lax, og hefur að líkindum aldrei gert, og er lífríki árinna þar óraskað með öllu af uppræktunartilraunum í tengslum við laxveiði, þ.e. sleppingum. Ofan virkjunar er staðbundinn stórríði ráðandi fiskistofn sem þykir einkar verðmætur bæði í náttúrufarslegu tilliti og sem veiðifiskur. Við myndun lóna raskast jafnan skilyrði fyrir lífríki, t.d. botndýralíf, í lónstæðum. Minni straumur og aukið dýpi í lónstæði hafa þannig jafnan neikvæð áhrif á þéttleika botndýra.

Fullrannsaka þarf áhrif framkvæmdar á lífríki ofan stíflu. Áhrif framkvæmdar á vatnasvið Laxár ofan virkunar eru að líkindum eingöngu neikvæð og er því afar brýnt að þau áhrif verði metin til hlýtar. Ekki verði eingöngu horft til áhrifa lónsins á veiði eða veiðiafla, heldur verði einnig metin áhrif lóns lífríki Laxár ofan virkjunar, þ.á.m. á búsvæði urriða og urriðastofninn.

10. Áhrif sands á laxastofn neðan virkjunar

Í kafla 4.2.1 í drögum að tillögu að matsáætlun er fjallað um fyrirhugaðar rannsóknir á sandi í Laxá. Þá eru í drögunum leiddar líkur að því að sandburður í Laxá sé í beinum tengslum við ástand laxastofns Laxár. Afar brýnt er að fyrirhugaðar rannsóknir á áhrifum framkvæmdar á lax og laxveiði neðan virkjunar taki mið af og nái til eftirfarandi þátta:

- Stöðu og ástands stofns Norður-Atlandshafslaxins á landsvísu undanfarin ár.
- Veiði og ástand lax í Laxá í Aðaldal í samanburði við ástand í öðrum nærliggjandi laxveiðiám undanfarin ár. Kannað verði hvort sveiflur í laxveiði haldist í hendur við aðrar veiðiár á Norðurlandi eða hvort
- Sérstaklega verði kannað hvort sveiflur í veiði haldist í hendur við sveiflur í veiði í Reykjadalssá og Mýrarkvísl í Reykjahverfi. Báðar þær ár sameinast Laxá til sjávar en tengjast hvorug sanduppsprettunum sem valda sandburðinum í Laxá. Þær eru því sambærilegar hvað varðar allar ytri aðstæður fyrir lax, þ.e. leið til sjávar, sjávarástand og aðra umhverfisþætti, en eru ólíkar Laxá að því leyti að í þeim er ekki sandburðurinn úr Kráká.
- Kannað verði hvort til séu heimildir um magn sandburðar, þ.e. hvort sandburður í Laxá hafi verið meiri eða minni á ákveðnum árum eða tímabilum.
- Ljóst er að sandburður hefur einkennt Laxá um aldabil. Mikilvægt er að það komi fram í tillögu að matsáætlun og einnig í matsskýrslu ef hún verður gerð.
- Brýnt er að kannað verði með vettvangsrannsóknum og heimildarvinnu hvort sandburður hafi breyst með tímanum, þ.e. aukist eða minnkað. Ef merkja má breytingar verði kannað með samanburði við sveiflur í veiði eða öðrum heimildum um ástand laxastofnsins, hvort ástand laxastofnsins tengist miklum eða litlum sandburði á tilteknum árum. Sérstaklega verði hugað að sandburði eða ástandi sands í Laxá í mestu veiðiárum og þeim verstu.
- Fengið verði álit sérfræðinga á því hver áhrif seiðasleppingar þeirrar sem stunduð hefur verið í Laxá í Aðaldal til áratuga, eru á eftirtalda þætti.

- hæfni laxastofns árinna til að aðlaga sig aðstæðum, þ.á.m. sandi þeim sem safnast hefur fyrir á botni Laxár undanfarnar aldir,
- almennan viðgang laxastofnsins í ánni.
- Metið verði hvort neikvæð áhrif geti hlotist af breyttum aðstæðum í Laxá neðan virkjunar með minnkuðum sandburði, t.d. fyrir fjölmargar fuglategundir sem nýta sandeyrar, sérhæft smádýralíf, flugu, botngróður, þörungur eða einstaka fiskistofna.
- Til eru ýmsar aðgerðir til að reyna að hafa áhrif á viðgang laxastofna. Þegar hefur verið gripið til stórfelldra seiðasleppinga í Laxá til margra áratuga og leggur nú framkvæmdaraðili til að reynt verði að draga úr sandburði. Fleiri aðgerða er hægt að grípa til, t.d. breytinga á landslagi botns árinna. Aldrei hefur verið spurt að því hvort slíkar aðgerðir séu yfirhöfuð æskilegar. Mjög mikilvægt er að fengið verði álit sérfræðinga í vatnavistfræði og Umhverfisstofnunar, sem leyfisveitanda á verndarsvæðinu, á fýsileika þess yfir höfuð að leggja höfuðáherslu á að breyta aðstæðum í Laxá eins og hægt er til að rækta laxastofninn upp fyrir „náttúrulegt ástand“ árinna.

11. Rekstrarleg afkoma Laxárvirkjunar

Í kafla drögum að tillögu að matsáætlun kemur fram að „Laxárstöðvar [séu] í dag óhagkvæmasta rekstrareiningin í orkuöflun Landsvirkjunar“ og að „rekstrargrundvöllur [komi] áfram til með að vera slæmur“⁸. Færa þarf ítarleg rök fyrir því hvað þetta þýðir nákvæmlega í samhengi við rekstrarlega stöðu og afkomu Laxárvirkjunar. Hvað þýðir það að vera óhagkvæmasta rekstrareiningin í orkuöflun Landsvirkjunar? Er Laxárvirkjun rekin með tapi? Skilar virkjunin nokkuð arði þrátt fyrir allt? Nákvæmlega hve miklum arði/tapi skilar virkjunin? Fyrirhuguð framkvæmd hefur sérstöðu meðal virkjunarframkvæmda að því leyti að hún byggir á rekstrarlegum forsendum/rökum en ekki því að verið sé að auka orkuframleiðslu eða stækka orkuver að ráði frá því sem fyrir er. Um er að ræða aðgerð sem hefur það eitt að markmiði að bæta rekstrarlega afkomu Laxárvirkjunar, en í drögum að tillögu að matsáætlun er afkoman sögð slök vegna rekstrarlegra vandamála af völdum ísmyndunar og sandburðar. Þessi sérstaða gerir það að verkum að fjárhagsleg afkoma virkjunarinnar verður að algeru aðalatriði í allri framsetningu framkvæmdatillögunnar. Allt raskið sem af hlýst er tilkomið og rökstutt með því einu að bæta þurfi rekstur þessarar einingar. Nánast engin aukning verður á orkuframleiðslu og engin samfélagsleg áhrif hljóta af.

Í ljósi þessa er brýn nauðsyn á að í matsferlinu, þ.e. strax í tillögu að matsáætlun og í matsskýrslu ef af henni verður, verði birtar nákvæmar upplýsingar um rekstrarlega afkomu Laxárvirkjunar sem stakrar einingar. Brýnt er að slík umfjöllun verði ekki í formi almennra staðhæfinga eða vangavelta skýrsluritara eða ráðgjafa framkvæmdaraðila heldur þarf að færa fram nákvæmar tölur úr ársreikningi Landsvirkjunar þar sem afkoma virkjunarinnar kemur skýrt fram. Með þessu móti og ekki öðru getur framkvæmdaraðili sýnt þann ávinning sem af framkvæmdinni hlýst. Ef ekki verða birtar þessar upplýsingar hafa engin rök verið færð fyrir því að framkvæmdin skili yfirhöfuð neinum ávinningi!

12. Aðrir kostir.

Ef Landsvirkjun telur að í framtíðinni muni lagaumhverfi breytast á þá vegu að mögulegt verði að leggja í fyrirhugaða framkvæmd er nauðsynlegt að fjalla um og leggja fram til athugunar fleiri kosti en valkosti Landsvirkjunar í drögum að tillögu að matsáætlun (10 og 12 m hækkun). Þannig hafa verið uppi hugmyndir um mun minni stífluþækkun, þ.e. lægri stíflu

⁸ Drög að tillögu að matsáætlun kafla 3.1.1, bls. 13.

og mun minna lón, sem leyst gæti helstu rekstrarvandamál Laxárvirkjunar. Staðfest hefur verið af stöðvarstjóra Laxárvirkjunar í samtali⁹ að 3 m hækkun á stíflu muni að líkindum leysa þau vandamál hljótast af ís með núverandi virkjun. Einnig hefur verið rætt um breytingar á núverandi inntaksmannvirkjum Laxárvirkjunar til að komast hjá vandamálum vegna íss og sands. Þá má ekki gleymast að þar sem markmið framkvæmdar er eingöngu bætt rekstrarleg afkoma Laxárvirkjunar þarf að fjalla ítarlega um fyrirbyggjandi aðgerðir við Kráká vegna sandburðar sem sérstakan kost. Með því að fjalla eingöngu um og leggja fram þá kosti framkvæmdar sem Landsvirkjun telur vænlegast, er sveitarstjórnnum, landeigendum og öðrum sem hagsmuni eiga að gæta stillt upp við vegg, og nær komið í veg fyrir að matsferlið geti skilað nokkrum árangri. Ef vera á möguleiki á sátt um framkvæmdina í héraði þarf að fjalla ítarlega um og leggja fram alla mögulega kosti framkvæmdar, bæði þá sem vænlegastir eru m.t.t. umhverfisáhrifa og m.t.t. rekstrarlegra sjónarmiða. Hugsanlegt er að einhverjir kostir finnist þarna á milli sem þokkaleg sátt verði um.

Nauðsynlegt er að fjallað verði um eftirtalda kosti í matsskýrslu:

- lægri lónhæðir, þ.e. 2-3 m stíflu, 4-5 m stíflu, 6-7 m stíflu o.s.frv.
- breytingar á hönnun inntaksmannvirkja Laxárvirkjunar án stækkunar lóns
- aðgerðir við Kráká til að draga úr sandburði í Laxá

NIÐURSTAÐA:

Fyrirhuguð framkvæmd er á svæði sem nýtur hámarksverndunar vegna náttúruvafars. Ekki eru önnur svæði á Íslandi meira eða sterkar vernduð með lögformlegum hætti, þ.m.t. Gullfosssvæðið, Dettifoss, Þingvellir og Þjórsárver. Stjórnvöld hafa tilnefnt svæðið sem alþjóðlegt votlendisverndarsvæði (RAMSAR) og sett um það sérstök verndarlög (lög nr. 36/1974) til að koma í veg fyrir allt frekara rask. Þá njóta jarðmyndanir á framkvæmdasvæðinu sérstakrar verndar. Lagt hefur verið fram frumvarp til breytingar á lögum um vernd Mývatns og Laxár og er í frumvarpinu augljóslega að sjá einbeittan vilja til að halda sömu verndarhendi yfir vatnasviði Laxár og verið hefur. Þá er svæðið þekkt á lands og heimsvísu fyrir tímamótasamkomulag það sem gert var um verndun þess til frambúðar fyrir um 3. áratugum.

Í ljósi þessa verður ekki hjá því komist að líta á umrædda framkvæmd sem afar mikilvægan prófstein á alla náttúruverndarumræðu á Íslandi og trúverðugleik framkvæmdaraðila og stjórnvalda.

Umhverfisáhrif fyrirhugaðrar framkvæmdar eru ekki eingöngu umtalsverð skv. 3. viðauka laga nr. 106/2000 heldur eru áhrifin óréttmætanager þar sem ávinningur framkvæmdar er hverfandi. Hvort umhverfisáhrif framkvæmdar eru réttmætanager verður að horfa á í samhengi við ávinning, m.a. samfélagslegan. Um er að ræða framkvæmd sem byggir eingöngu á þeim grunni að aukinn verði hagnaður Landsvirkjunar af virkjuninni.

Farið er fram á það að fallið verði frá fyrirhugaðri framkvæmd í þeirri mynd sem hún er kynnt í drögum að tillögu að matsáætlun. Verði það niðurstaðan að halda áfram matsferlinu þrátt fyrir allt er farið fram á að farið verði að öllum tillögum sem fram koma í bréfi þessu.

---

⁹ Kynningarfundur Landsvirkjunar vegna draga að tillögu að matsáætlun, Ýdölum, Aðaldal. 26. júní 2003.

Virðingarfyllst,

Halldór Valdimarsson

Garðarsbraut 37, 640 Húsavík

hvald@ismennt.is

Halldór Valdimarsson
Garðarsbraut 37, 640 Húsavík
hvald@ismennt.is